

ФЕНОМЕН ІНТУЇЦІЇ У РАМКАХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

С. В. Горішна

Херсонський державний університет, gorishnaya_svetlana@ukr.net

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент І. Р. Крупник

Проблеми, що пов'язані з дослідженням пізнання, творчості, інтуїції, креативності особистості завжди привертали до себе увагу учених. До числа найбільш складних та актуальних наукових проблем, над якими працюють учені з різних галузей науки (психологи, філософи, педагоги, культурологи, соціологи та інші) можна віднести проблеми наукового пізнання, зокрема інтуїтивного стилю мислення, оскільки на сьогоднішній день учені до сих пір намагаються визначити його механізми пізнання, дії, активності та значення для розумової діяльності (І. Р. Крупник) [4].

Вивченням інтуїції, інтуїтивного стилю мислення займаються наступні сучасні науковці: Л. Багдасарян, С. Гришунин, І. Курок, Т. Матвійчук, В. Моляко, І. Морозов, О. Музика, С. Мудра, С. Мусийчук, О. Новікова, Г. Ожиганова, В. Потапова, О. Степаносова, В. Холоденко, М. Холодна, М. Ярощук та інші.

У поняття «інтуїція» у різний час вкладали різний зміст. Вона розумілася і як божий дар, і як форма безпосереднього інтелектуального знання і споглядання (інтелектуальна інтуїція), і як пізнання у вигляді чуттєвого споглядання (чуттєва інтуїція): інтуїція розумілася і як інстинкт, який безпосередньо, без попереднього навчання визначає форми поведінки. Досить часто інтуїцію розглядають як прихований, неусвідомлюваний аспект творчості і вирішення складних життєвих ситуацій (М. В. Ярощук) [9].

Сучасний психологічний словник надає наступне визначення феномену інтуїції: «інтуїція (англ. intuition від лат. intueri – пильно, уважно дивитися) – розумовий процес, що виявляється в знаходженні рішення задачі на основі орієнтирів пошуку, не пов'язаних логічно чи недостатніх для отримання

логічного висновку. Для інтуїції характерна швидкість (іноді моментальність) формулювання гіпотез і прийняття рішення, а також недостатня усвідомленість його логічних підстав» (Б. Мещеряков, В. Зінченко) [2, с. 209].

П. Левицькі з колегами говорять про інтуїцію як про неусвідомлений когнітивний процес, який оперує високо структурованими методами або правилами, що не усвідомлено засвоєні у процесі імпліцитного навчання. М. Ліберман розуміє інтуїцію як феноменологічний і поведінковий корелят знання, отриманого за допомогою імпліцитного навчання. Таким чином, інтуїція, яка являє собою результат імпліцитного навчання, є процедурним знанням, яке було засвоєно без усвідомлення процесу навчання (М. В. Ярошук) [9].

О. Степаносова під інтуїцією розуміє: «знання, яке виникає в невизначеній ситуації, що суб'єктивно сприймається як здогад, передчуття, внутрішнє відчуття, наявність якого усвідомлюється. На думку психолога, інтуїція має справу з новизною вибору. Дослідниця підкреслює, що імпліцитне навчання може виступати лише одним з факторів появи інтуїції» (О. В. Степаносова) [7, с. 135].

Дослідниця М. Холодна надає наступне визначення інтуїції: «інтуїція – здатність приходити до інтелектуального результату несвідомо, на основі появи суб'єктивного відчуття безумовної правильності певного рішення «за формулою «Я не знаю чому, але я впевнена, що...»» (М. О. Холодна) [8, с. 70].

Важливе місце у вченні про інтуїцію займає інтуїтивізм А. Бергсона. Філософ критикує інтелектуальні засоби і форми пізнання, а також протиставляє інтуїцію інтелекту. А. Бергсон прагнув довести, що знання, на яке здатний інтелект, не може бути знанням істинним. Він вважав, що пізнання сутності досягається не за допомогою інтелекту, а завдяки не інтелектуальній інтуїції. Інтелект і інтуїція, у поданні філософа, є два види знань, які розвиваються паралельно: «свідомість А. Бергсон роздвоює на інтуїцію і інтелект. Інтуїцію він підносить над інтелектом. Тільки інтуїція в стані, за А. Бергсоном, здатна осягнути реальність, без допомоги аналізу і символів. У

своїй філософії учений ототожнює інтуїцію з інстинктом. Однак пізніше вчений пише, що інтелект і інтуїція взаємно обумовлюють і доповнюють один одного. За автором джерелом обох є досвід, між ними існує прямий зв'язок і саме інтуїція може виявлятися тільки в інтелектуальній формі» (О. В. Новікова) [5, с. 57].

Дослідники М. Мазманян і Л. Тальян вивчали роль натхнення і інтуїції в творчому процесі. Вчені показали значну роль розумових операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення), широкого кругозору, знання мов, філософії, психології в творчому процесі, підкреслюючи велику роль натхненню (особливо духовне піднесення) в творчому процесі, вони відзначають, що стан натхнення не виникає випадково, йому передують довгі пошуки, накопичення і осмислення вражень. Учені відзначають, що інтуїція є частиною натхнення. Інтуїція, за М. Мазманян і Л. Тальян: «являє собою таку діяльність творчої уяви, яка спирається на неусвідомлювані уявлення, образи, життєвий досвід людини, які накопичилися з дитинства, залишили певний слід в душі і які поживляються в стані натхнення і відтворюють побачене, своєрідно поєднуються з свідомими враженнями, підсилюють і направляють роботу творчої уяви. Інтуїція, згідно вченими, є компонентом творчої уяви, не будучи самостійним і безпосереднім фактором психіки людини, і проявляється в стані натхнення. Дослідниками були виділені наступні основні джерела інтуїції: 1) мимовільна пам'ять, мимоволі закріплені і неусвідомлені враження; 2) дані довільного запам'ятовування, які ми встигли забути; 3) звички і традиції, вплив яких на життя і свідомість людей має велике значення; 4) імітація» (О. В. Новікова) [5, с. 59].

У сучасній науці існують різні класифікації інтуїції. Одна з найвідоміших запропонована М. Бунге, який співвідносив інтуїцію з пізнавальною діяльністю суб'єкта. Інтуїція, за М. Бунге, ділиться на чуттєву та інтелектуальну: «чуттєва інтуїція має такі форми: 1) інтуїція як сприйняття; 2) інтуїція як уява. Інтелектуальна інтуїція буває: 3) інтуїція як розум; 4) інтуїція як оцінка» (О. В. Новікова) [5, с. 60].

Ф. Вауган запропонувала чотири рівні інтуїції: «а) фізичному рівню відповідають усвідомлені тілесні відчуття, які зустрічаються в ситуації, в якій, як здається, немає причини думати про що-небудь незвичайне; б) на емоційному рівні інтуїція досягає свідомості за допомогою відчуттів (наприклад, любов з першого погляду чи нелюбов до чогось без видимої причини); в) на ментальному рівні інтуїція проявляється через образи (за допомогою інтуїції даного рівня людина здатна робити точні висновки на основі несуттєвої інформації); г) у спірітуальному рівні за допомогою інтуїції досягається цілісне розуміння дійсності, незалежно від відчуттів, почуттів або думок. Інтуїція як знання відповідає ментальному рівню представленої класифікації, її функціями є в основному оцінка ситуації, вибору, альтернатив, дій і гіпотез» (О. В. Новікова) [5, с. 62].

Українська дослідниця М. Ярошук зазначає три типи інтуїції: «холістичну, інферентну та афективну. Холістична інтуїція відповідає провідним уявленням гештальт психології про домінування цілісного образу над його частинами, а також необхідності фігури і тіла для цілісного сприймання об'єкта. Інферентна інтуїція ґрунтується на попередніх аналітичних процесах, які раптово оформлюються у правильне розв'язання задачі чи вирішення проблеми (саме ця інтуїція ґрунтовно розглядається у вітчизняній школі, започаткованій Г. Костюком), афективна інтуїція – це знання, отримані як наслідок емоцій і почуттів. Саме третій тип інтуїції визначається як важливий процес і продукт емоційно-почуттєвого відображення дійсності» (М. В. Ярошук) [9, с. 79].

Більшість сучасних вітчизняних і зарубіжних психологів пов'язують інтуїцію з творчістю, творчим мисленням. Щодо генезису творчого процесу в зв'язку з інтуїтивним компонентом, ще Г. Уоллес описав чотири послідовні етапи творчого процесу: 1) підготовка (формулювання завдання і початкові спроби її вирішення); 2) інкубація (відволікання від завдання і переключення на інший предмет); 3) інсайт / осяяння (інтуїтивне проникнення в сутність завдання); 4) перевірка (випробування і реалізація рішення) (О. В. Савченко, О. Г. Александрова, Н. О. Олейник) [6, с. 101].

Як зазначає О. Новікова: «психологи, які досліджують інтуїцію, стали звертатися до моделі Г. Уоллеса, що зв'язує інтуїцію з різними фазами творчого процесу» (О. В. Новікова) [4, с. 62]. Наприклад, західні психологи М. Чепман і Д. Майерс розглядають інтуїцію як інсайт, який виникає в ході креативного процесу. Т. Бастіко, розглядаючи перші три фази креативного процесу як інтуїцію, вважає, що креативний процес складається з двох етапів – знаходження рішення за допомогою інтуїції та подальшої верифікації знайденого рішення проблеми» (В. М. Дружинін) [1].

На сучасному етапі розвитку психологічної науки в області теорії пізнання і творчості однієї з існуючих теорій є теорія В. Моляко. Учений вважає, що інтуїтивне мислення присутнє на всіх стадіях вирішення завдань. В. Моляко зазначає: «існують два способи досягнення інсайту: впізнання за аналогією і прискорена переробка інформаційно-логічних посилок, у результаті чого відбувається «стрибок» в міркування. В. Моляко уперше впроваджує в науковий обіг нове поняття «реле-ефекту», яке розглядається ним як психологічний каталізатор інтуїтивного розуміння рішень. Розуміння відбувається внаслідок замикання ланцюга структурно-функціонального блоку і елементів певними істотними для дослідника елементами або ознаками. Таке замикання структурно-функціонального смислового ланцюга, яке призводить до створення нової ідеї, і названо «реле-ефектом» (О. В. Новікова) [цит. за 5, с. 64].

Аналіз концептуальних положень теорій інтуїції вітчизняних і зарубіжних учених дозволяє констатувати, що інтуїція є актуальною темою вивчення. Інтуїція виявляється як осягнення суті без логічного аналізу, доказів, свідомого контролю, засноване на попередньому досвіді, знанні, асоціаціях, неусвідомлених пізнавальних процесах, емоціях і почуттях особистості, на основі особистісних рис.

Література:

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. СПб. : Питер, 2007. 368 с.

2. Большой энциклопедический словарь / сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. СПб., 2004. С. 209
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
4. Крупник І. Р. Психолого-педагогічна програма «Співпраця»: досвід впровадження. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Вип.1. Том 2. С. 82-86.
5. Новикова Елена Владимировна. Психология интуитивного познания: история и современность. *Вестник Донецкого педагогического института*. № 4. 2017. С. 54-66.
6. Савченко О. В., Александрова О. Г., Олейник Н. О. Метакогнітивний рівень організації рефлексивної активності особистості. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Психологія»*. 2017. Вип. 23. С. 99-109.
7. Степаносова О. В. Современные представления об интуиции. *Вопросы психологии*. 2003, № 4. С. 133-143.
8. Холодная М. А. Эволюция интеллектуальной одаренности от детства к взрослости: эффект инверсии развития. *Психологический журнал*, 2011. Том 32, № 5. С. 69-78.
9. Ярощук М. В. Типи інтуїції та їх роль в емоційно-почуттєвому відображенні дійсності *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (69), Issue: 165, 2018 Maj. С. 78-81.